

ВІДГУК
опонента кандидата історичних наук
Луцана Ігоря Васильовича
на дисертаційну роботу
Хоміцького Василя Романовича
«ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ УПЦ КП В УКРАЇНІ (1990-ті – 2018 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Питання інституалізації релігійних організацій, зокрема в православному середовищі України, набуває особливої ваги в умовах триваючих суспільно-політичних трансформацій та збройної агресії Російської Федерації, яка триває вже понад одинадцять років. Ці процеси мають не лише геополітичний, а й виразно цивілізаційний і духовний вимір. У таких складних обставинах наукове осмислення становлення, розвитку та легітимації Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП) як самобутньої релігійної інституції поставало особливо актуальним. На наше глибоке переконання, саме ця церковна структура стала рушійною силою у боротьбі за автокефалію Української Церкви.

Саме УПЦ КП, незважаючи на тривалий період невизнання з боку світового православ'я, послідовно формувала засадничі принципи духовної незалежності, репрезентуючи прагнення значної частини українського суспільства до церковної, культурної та політичної самостійності. Її активна участь у суспільно-національних процесах – особливо в періоди Революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014 р.) та російсько-української війни (з лютого 2014 р.) – сприяла не лише збереженню духовної єдності вірян, а й підготувала потужний ґрунт для утворення Православної Церкви України (ПЦУ) і отримання у 2019 р. Патріаршого і Синодального Томосу про надання автокефального церковного устрою, зайнявши почесне місце в Диптиху Константинопольського патріархату.

Інституалізація УПЦ КП відбувалася, насправду, в умовах складної конфесійної ситуації, міжцерковного протистояння – зокрема з боку Московського патріархату, – а також глибоких суспільних зламів, що супроводжували процес становлення української державності. Водночас завдяки

гнучкій стратегії розвитку, утвердженню мовно-культурної ідентичності, відкритості до відкритого діалогу з громадянським суспільством і активному залученню до національно-духовних процесів, УПЦ КП набула значного впливу в релігійному та соціокультурному просторі України. Її спрямованість та послідовне прагнення до визнання стало переконливим свідченням зрілості як церковної інституції та, без перебільшення, визначило її роль як історичного передтечі автокефальної Помісної Православної Церкви України.

У цьому контексті дослідження інституалізації УПЦ КП є важливим не лише для реконструкції новітньої церковної історії України, а й для глибшого розуміння процесів формування національної ідентичності, міжконфесійних взаємин, державно-церковної взаємодії та опору релігійно-культурній експансії Росії. Тому намір Василя Хоміцького присвятити своє дисертаційне дослідження аналізу процесів інституалізації УПЦ КП у період від початку 1990-х років до кінця 2018 року – тобто до моменту її добровільного рішення про участь у творенні єдиної автокефальної ПЦУ, є об'єктивно вмотивованим і науково виправданим. Загалом дисертант успішно заповнив цю ланку в історичних знаннях.

Актуальність обраної теми не викликає жодних сумнівів, адже йдеться, ще раз наголосимо, про один із ключових релігійних і соціокультурних процесів новітньої історії, який безпосередньо вплинув на конфігурацію українського православ'я та духовну самосвідомість суспільства. Вибір теми обґрунтований як історичною значущістю УПЦ КП у структурі національного церковного життя, так і недостатньою розробленістю цієї проблематики у вітчизняній історіографії.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний реєстраційний номер 0123U101108), що засвідчує її відповідність науковим пріоритетам і дослідницьким планам установи.

Наукова новизна дисертації є очевидною, оскільки вона поєднує різноманітні наукові підходи, оцінки та концепції, базується на авторській концепції аналізу проблеми, чіткій постановці мети й завдань дослідження. До найбільш вагомих наукових результатів варто віднести застосування системного підходу до дослідження процесу інституалізації УПЦ КП в Україні, упровадження авторського підходу щодо періодизації становлення та розвитку УПЦ КП, що відображає змістовий компонент, характер та особливості інституалізаційних процесів, використання міждисциплінарного аналізу для вивчення наявності інституційного зв'язку між УАПЦ і УПЦ КП у площині взаємодії духовенства та віруючих, а також розкриття передумов, обставин і перебігу об'єднання частини УПЦ (МП) на чолі з митрополитом Філаретом (Денисенком) з УАПЦ. Важливою заслугою дисертанта є також виокремлення основних етапів інституалізації УПЦ КП і висвітлення домінантних аспектів діалогу між Вселенським патріархатом, православними ієрархами України за участю урядових органів влади у 2008 р. Окремої уваги заслуговує аналіз характеру відносин між ієрархами УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ (МП), розкриття особливостей формування єпархіальної та парафіяльної мережі, стан чернечо-монастирського життя, а також основні напрями й зміст освітньої діяльності УПЦ КП. На нашу думку, це є свідченням досягнення автором вагомих наукових результатів.

У дисертації Василя Хоміцького достатньо повно обґрунтовано вибір дослідницьких методів, одержаних результатів і сформульованих положень. Цьому сприяло використання широкого комплексу історичних джерел, зокрема й таких, що вперше введені автором до наукового обігу, а також залучення сучасних методів наукового аналізу. Важливою особливістю дослідження є творче застосування теоретичних і методологічних напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених у галузі історичних і богословських наук, які вивчали культурно-духовну та церковно-релігійну проблематику українського народу відповідного періоду.

Отримані дисертантом результати та основні положення опонованої роботи мають безперечне значення для науки. Дисертація Василя Хоміцького є важливим внеском у дослідження історії православ'я в Україні та суттєвим доповненням до історичної біографістики. Вона може слугувати основою для проведення аналогічних досліджень в інших регіонах та у ширшій хронологічній перспективі. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості його використання в навчальному процесі закладів вищої освіти – зокрема, в межах дисциплін «Новітня історія Української Православної Церкви», «Історія релігій в Україні», «Історія державно-церковних відносин в Україні» та інших. Окрім того, дисертація прислужиться історикам, релігієзнавцям, культурологам, політологам і краєзнавцям під час підготовки біографічних і довідкових матеріалів. Також матеріали дослідження можуть застосовуватися органами державної влади, релігійним організаціями та зацікавленими особами. Для молодих науковців вона може стати відправною точкою для подальшого вивчення соціокультурних аспектів української минувшини.

Не викликає зауважень структура дисертаційного дослідження. Робота має чітко окреслену, логічно вибудовану структуру, яка відповідає визначенням предмету, меті та завданням дослідження. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (503 позиції) та додатків (6 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 332 аркуша, з яких основний текст – 187. Заслужують на особливо похвалу додатки до дослідження, які у табличному, цифровому і текстовому контексті систематизують важливі аспекти роботи, займаючи понад 20 сторінок.

У першому розділі дисертації В.Р. Хоміцького **«Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»** ґрунтовно проаналізовано стан наукової розробки теми, джерельну основу та методологічний інструментарій дослідження. Розділ вирізняється високим рівнем наукової опрацьованості, що засвідчує глибоку обізнаність автора з

проблематикою інституалізації УПЦ КП, а також вміння інтегрувати міждисциплінарні підходи у дослідницький процес.

Особливо цінним є класифікаційний підхід до аналізу історіографії, в межах якого автор виокремлює дві основні групи наукових праць: перша (С. 25-29) охоплює дослідження концептуального характеру, які репрезентують цілісне бачення розвитку українського православ'я; друга (С. 29-32) – студії, що висвітлюють окремі аспекти проблематики. Застосування тематичного принципу забезпечило чітку логіку викладу та системність огляду. Хоміцький обґрунтовано акцентує на відсутності комплексного дослідження процесу становлення та інституалізації УПЦ КП у сучасній історичній науці, що і визначає актуальність обраної теми.

Джерельна база, представлена в дисертації, переконливо свідчить про її репрезентативність і широту охоплення. Вона охоплює як неопубліковані архівні матеріали, так і опубліковані документи. Дисертантом опрацьовано фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України, фонди: 4648, 5252, 5233) – С. 33-35, Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України, фонди: 1, 39, 270) – С. 35, а також державних архівів в Івано-Франківську (фонд 388) – С. 35, Львові (фонд Р-1332) – С. 35, Чернівцях (фонд Р-2960) – С. 36 та Луцьку (фонд Р-393) – С. 36. Опубліковані документи класифіковано у кілька груп та підгруп: законодавчі акти, які формували правове поле діяльності УПЦ КП; офіційні церковні документи; статистичні та соціологічні матеріали; виступи та заяви церковних діячів; спогади, інтерв'ю учасників подій, а також матеріали з інтернет-ресурсів та офіційних сайтів УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ (МП) і окремих єпархій (С. 36-38). Важливо підкреслити, що значна частина цих джерел уперше введена до наукового обігу, що суттєво підвищує наукову новизну дослідження.

Методологічний апарат чітко сформульований і логічно обґрунтований. Автор застосовує поєднання загальнонаукових, історичних і спеціальних методів дослідження, серед яких домінують історико-генетичний, компаративний, періодизаційний, діахронний і психоісторичний. Такий комплексний підхід дає

змогу розглядати процес інституалізації УПЦ КП не лише як історичне явище, а як складну соціокультурну систему з внутрішніми закономірностями та зовнішніми впливами.

Схвально варто оцінити також прагнення дисертанта до уточнення понятійно-категоріального апарату, зокрема щодо таких термінів як «українське православ'я» (С. 43), «православ'я в Україні», «конституювання» (С. 44) тощо. Така увага до термінологічної точності є вкрай важливою у контексті конфесійно-чутливої тематики, яку досліджує автор.

Другий розділ дисертаційного дослідження під назвою **«Міжконфесійні відносини в Україні у 1990-х – 1995 рр.»** є однією з ключових складових роботи, оскільки ґрунтовно висвітлює передумови інституалізації УПЦ КП у контексті трансформації релігійного середовища на тлі суспільно-політичних змін перехідної доби. Дисертант детально аналізує вплив лібералізаційних процесів періоду «перебудови», відновлення української державності та зростання національно-політичного руху на активізацію автокефального церковного середовища (С. 72-75). Важливим акцентом є висвітлення відродження УАПЦ (С. 76-78), що стало можливим завдяки зміні релігійної політики, зростанню суспільного запиту на створення помісної Церкви та підтримці національно орієнтованих політичних сил.

Суттєвим внеском автора є висвітлення процесу становлення структур УАПЦ – утворення Церковної Ради, прийняття Статуту, проголошення соборноправності та підкреслення спадкоємності з діаспорною УАПЦ (С. 79). Показано також, що широке визнання серед парафій і духовенства стало важливою передумовою для подальших інституційних зрушень. Окрему увагу в дисертації приділено конфліктам між юрисдикціями, які загострилися внаслідок втручання державної адміністрації, конкуренції між ієрархами та особистих амбіцій (С. 80-89). Після смерті патріарха Мстислава (1993 р.) ці протиріччя ще більше загострилися (С. 96, 99). Автор логічно та аргументовано висвітлює динаміку розподілу впливів, втрат парафій та єпископату, а також етапи поступової стабілізації ситуації в середині 1990-х років.

Значну увагу зосереджено на передумовах утворення УПЦ КП. Василь Хоміцький переконливо доводить, що розрив митрополита Філарета з Московським патріархатом був наслідком неспроможності останнього адекватно реагувати на виклики нової політичної реальності. Розчарування широкою автономією в межах РПЦ, як формою уявної автокефалії, та наслідки Харківського псевдособору 1992 року (С. 110-111), який ще більше ускладнив ситуацію в УПЦ (МП), стали чинниками, що стимулювали перехід частини духовенства й вірян до нової церковної юрисдикції.

Процес об'єднання частини УПЦ (МП) і УАПЦ у 1992 р. в єдину структуру – УПЦ КП – (С. 91-92) був водночас і спробою консолідації, і джерелом нових конфліктів. Їх причинами стали як особисті неприязні між церковними лідерами, так і втручання з боку державного апарату. Дисертант демонструє обізнаність у нюансах внутрішньоцерковної боротьби, зокрема вказуючи на суперництво між митрополитом Філаретом і патріархом Мстиславом (С. 91-92, 114), а також на те, що після смерті останнього протистояння лише поглибилось.

У 1995 р. УАПЦ було зареєстровано як окреме релігійне утворення, що не вважалось правонаступницею УАПЦ 1990 р., попри прагнення патріарха Димитрія (С. 98). Того ж року патріархом УПЦ КП обрано Філарета (С. 122-123). У результаті, на середину 1990-х років в Україні функціонували три православні церковні юрисдикції – УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ (МП). Поряд з цим, автор дослідження також звертає увагу на особливості становлення УПЦ КП як церковної структури з державницькою ідентичністю (С. 124). Під проводом патріарха Філарета було досягнуто певної консолідації єпископату, однак соборноправні принципи не набули повноцінної реалізації, на чому наголошує дисертант, що стримувало формування «київської» церковної ідентичності в повноті її духовного та організаційного наповнення (С. 125). Попри це, УПЦ КП почала позиціонувати себе як державницька інституція, що ототожнює власне буття з українською державністю.

Третій розділ дисертаційного дослідження Василя Хоміцького **«Процеси утвердження та розвитку УПЦ КП»** присвячено комплексному аналізу етапів

становлення та інституційного розвитку Української Православної Церкви Київського Патріархату. Цей розділ логічно продовжує виклад попередніх наративів і є підсумком процесів, що сформували УПЦ КП як окрему церковну інституцію з виразною державницькою ідентичністю.

Автор переконливо демонструє, що становлення УПЦ КП як церковної структури з чіткою ієрархією управління відбувалося поетапно – від формування парафіяльної та єпархіальної мережі до розвитку монастирського життя, освітніх інституцій та утвердження канонічної самостійності. Особливо цінним є виокремлення трьох основних періодів інституалізації УПЦ КП (С. 142): 1989-1992 рр. (інституційний розвиток УАПЦ), 1992-2000 рр. (заснування і утвердження інституцій УПЦ КП) і 2001-2018 рр. (організаційне зміцнення, розбудова інституцій УПЦ КП). Розділ ґрунтується на значному обсязі статистичних, архівних і аналітичних матеріалів. Дослідник послідовно відстежує динаміку зростання кількості парафій, духовенства, монастирів і навчальних закладів, що дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо масштабу та характеру розбудови УПЦ КП (С. 149-154). Водночас висвітлено виклики, зокрема труднощі, пов'язані з кадровими втратами, перереєстрацією парафій, нестачею духовенства (С. 145, 190), які, однак, не зупинили процес розбудови Церкви.

Вартісним внеском є докладний аналіз розвитку чернечого життя (С. 172-188). Дисертант підкреслює, що попри зростання кількості монастирів, їхня наповненість насельниками залишалася низькою, що перешкоджало повноцінному функціонуванню монастирів як духовних та культурно-просвітницьких центрів.

Значну увагу приділено становленню системи духовної освіти УПЦ КП (С. 189-205). Василь Хоміцький показує, як відбувалося створення семінарій та академій, упровадження світських дисциплін, адаптація освітніх процесів до вимог Болонської системи. Детально представлено еволюцію навчальних програм, розвиток професорсько-викладацького складу, інтеграцію духовної освіти у національний освітній простір.

Цінним аспектом є висвітлення участі УПЦ КП у загальнонаціональних процесах. Автор обґрунтовано доводить, що Церква послідовно підтримувала українську державність, активно реагувала на ключові виклики сучасності – Революцію гідності та початок російсько-української війни (С. 169-175), що сприяло зростанню її суспільного авторитету, про що свідчать соціологічні дані.

Окремий підрозділ присвячено питанню канонічного визнання УПЦ КП та заходам державних і церковних інституцій щодо надання Українській Церкві автокефального статусу. Дослідник акцентує, що пошук канонічної моделі надання томосу став одним із ключових етапів інституалізації УПЦ КП. У 2008 р. спостерігалася активізація міжправославного діалогу за участю державних органів, що хоч і не дало негайного результату, проте сприяло деталізації процедури надання автокефалії, реалізованої в 2018 р. (С. 213-214). Варто відзначити тезу дисертанта про те, що відсутність консолідованого запиту на помісну Церкву з боку суспільства вказувала на кризу національної ідентичності й стримувала ініціативи Вселенського патріархату (С. 211). Разом з тим, гальмівним чинником у врегулюванні «українського питання» виступав, як відомо, Московський патріархат, чий вплив відчувався – і досі, на жаль, продовжує відчуватися – не лише в Україні, а й у міжправославних взаєминах загалом.

Висновки дисертаційного дослідження (С. 251-257) Василя Хоміцького підсумовують його наукову працю логічно, цілісно та аргументовано, чітко узагальнюючи основні положення, що виносяться на захист. Вони засвідчують як масштаб опрацьованих джерел, так і методологічну обґрунтованість проведеного аналізу.

У висновках дослідник комплексно охоплює процеси, що супроводжували відродження УАПЦ, її внутрішньоцерковні виклики та суперечності, а також політичний і церковний контекст, у якому розгорталася інституалізація УПЦ КП. Влучно відзначено вплив кадрових рішень патріарха Мстислава, внутрішньої опозиції в середовищі УАПЦ, а також наслідки Харківського собору 1992 року, що спричинив подальшу радикалізацію автокефального руху. Цінною є оцінка

об'єднавчого процесу між частиною УАПЦ і УПЦ (МП), що призвів до створення УПЦ КП, а також вказівка на ті внутрішні та зовнішні чинники, які загострювали конфлікти: суперництво між ієрархами, втручання державних структур, неприйняття постаті митрополита Філарета окремими церковними середовищами. Влучно визначено, що у 1995 році церковне поле України остаточно поділилося між трьома юрисдикціями – УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ (МП).

Особливої уваги заслуговують узагальнення щодо структурованого викладу етапів розвитку інституцій УПЦ КП, що охоплюють формування парафіяльної мережі, створення єпархій, відновлення монастирського життя, розвиток освітніх закладів. Уважний аналіз проблем чернецтва (зокрема неспівмірність кількості монастирів і населеників) дозволяє говорити про реалістичний підхід дисертанта до оцінки внутрішнього церковного потенціалу.

Висновки також містять обґрунтовану оцінку реформ духовної освіти, зокрема переходу до європейської моделі підготовки кадрів, інтеграції духовних навчальних закладів у національний освітній простір, формування системи бакалаврату й магістратури. Висвітлено вплив цих змін на організацію парафіяльної освіти (недільні школи). Дисертант глибоко осмислює питання канонічної легітимності УПЦ КП, вказуючи на труднощі діалогу з УПЦ (МП) і УАПЦ у 1990-х – на початку 2000-х рр., які були зумовлені відсутністю консолідованого запиту на єдність. Автор переконливо пов'язує це з кризою української ідентичності. Проте позитивно оцінює накопичення досвіду церковно-державного діалогу, що згодом стало підґрунтям для проведення Об'єднавчого собору 2018 року та надання томосу Православній Церкві України.

Отже, висновки дисертаційного дослідження Василя Хоміцького є ґрунтовними, виваженими й чітко сформульованими, повністю відповідають поставленим на початку роботи меті та завданням. Результати дослідження належно апробовані: автор опублікував 18 наукових праць, серед яких – 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – в іноземному виданні, 5 – матеріали науково-практичних конференцій, 5 – наукові публікації, що додатково відображають результати дослідження. Реферат повністю розкриває основні

положення та висновки, винесені на захист, і за змістом відповідає структурі та логіці основного дослідження.

Між тим, віддаючи належне позитивним здобуткам дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне висловити і деякі зауваження та побажання:

1. У першому розділі дослідження певне непорозуміння викликає використана дисертантом термінологія щодо поділу архівних матеріалів на «групи» та «підгрупи». Зокрема, у підрозділі 1.2. «Характеристика джерельної бази» зазначено: «Важливим доповненням до архівних матеріалів стали опубліковані документи, які умовно можна поділити на кілька підгруп» (С. 36), а в рефераті – «...які об'єднано у п'ять підгруп» (С. 7). Водночас на С. 33 дисертації згадується лише «перша група», після чого автор, уже після виокремлення *чотирьох підгруп*, переходить одразу до опису «п'ятої та шостої груп» (С. 38). При цьому друга, третя і четверта групи архівних матеріалів у тексті не фігурують. Аналогічна неузгодженість простежується й в рефераті: після згадки про «першу групу», і виокремлення *п'яти підгруп*, відразу подається опис «шостої групи» (С. 8). Така неузгодженість у вживанні понять «група» та «підгрупа» створює змістову плутанину, ускладнює структурування джерельної бази й сприйняття матеріалу загалом. Це потребує або уніфікації термінології, або чіткого розмежування між групами архівних джерел і підгрупами опублікованих документів, з дотриманням внутрішньої логіки викладу.

2. Незважаючи на використання у дисертації значного масиву архівних матеріалів, доцільним виглядало б залучення джерел з більшої кількості обласних архівів. У роботі представлені фонди лише *чотирьох* архівів – *Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької та Волинської* областей. На нашу думку, розширення географії джерельної бази сприяло б підвищенню репрезентативності та повноти висновків дослідження. Водночас варто зважати на об'єктивні обмеження щодо доступу до архівів, зокрема, у східних регіонах України в умовах воєнного стану.

3. Попри загальну цілісність і завершеність дослідження, видається, що робота виграла б, якби дисертант приділив більше уваги висвітленню низки

важливих, на нашу думку, напрямів діяльності УПЦ КП – зокрема, розвитку недільних шкіл, капеланського служіння в умовах російсько-української війни (від 2014 року), а також культурно-просвітницької роботи парафій. Включення цих тематичних аспектів могло б істотно поглибити зміст дослідження та повніше розкрити суспільну місію УПЦ КП у контексті новітньої української історії.

4. У підрозділі 3.3. «Становлення та розвиток системи духовної освіти» автор перераховує духовні навчальні заклади УПЦ КП, які пройшли процедуру державного ліцензування та акредитації. Зокрема, він стверджує: *«Івано-Франківський богословський інститут імені преподобного Феодосія Манявського першим серед інших (2003 р.) пройшов процедуру державного ліцензування та акредитації. У 2015 р. МОН підтвердило акредитацію освітніх програм бакалаврату і магістратури за спеціальністю «Богослов'я» для студентів КПБА і семінарії. У 2017 р. процедуру ліцензування пройшли ВПБА. Академія отримала ліцензію МОН на освітню діяльність у сфері вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні зі спеціальністю «Богослов'я» в галузі знань «Богослов'я» (С. 202-203).* Однак дисертант нічого не згадує про проходження ліцензування та акредитації освітніх програм зі спеціальності «Богослов'я» на філософсько-теологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: 2016 році – отримання ліцензії, а в 2020 – акредитація першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня – у 2017/2019 роках. До моменту акредитації ці освітньо-професійні програми реалізовувалися на богословському відділенні КПБА при філософсько-теологічному факультеті ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Нині ж освітні програми «Богослов'я» забезпечує кафедра філософії та культурології філологічного факультету ЧНУ. Ба більше, станом на сьогодні між Київської Митрополією Православної Церкви України та Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича укладено меморандум (з 2019 р.) про спільну освітню діяльність. До 2019 року – меморандум з Київською православною богословською академією УПЦ КП.

5. У тексті дисертаційного дослідження подекуди трапляються окремі текстологічні неточності та формальні помилки технічного характеру. Йдеться, зокрема, про незначні орфографічні огріхи, пунктуаційні недоопрацювання, злипання слів, пропущені пробіли перед квадратними дужками, після крапок і ком. Для прикладу, «*Чернівецько-Буковинської єпархія...*» (С. 231, 295), «*Нарада відбулась 22 січня у Львові...*» (С. 96), «*...митрополитом Київським Філаретом[36, с. 323–344]*» (С. 101), «*...нового предстоятеля УАПЦ...*» (С. 221), «*Івано-Франківській (20,2%), Львівській (22,1%)*» (С. 167). Нечасто зустрічаються й стилістичні огріхи, які не впливають на зміст, проте дещо ускладнюють сприйняття тексту.

6. Подекуди в тексті дисертації простежується відсутність уніфікації термінології. Зокрема, в одному випадку вжито форму «*архієпископ*» (із літерою «і» після префікса) – С. 85, 86, 177, 213 та ін., тоді як в інших – «*архиєпископ*» (С. 83, 84, 88, 144 та ін.). Подібні розбіжності виявляються й в інших термінах, зокрема: «*священиків*» (С. 152) та «*священників*» (С. 76), «*Вселенського Патріархату*» (С. 222) і «*Вселенського патріархату*» (С. 223), «*УПЦ (МП)*» (С. 186) і «*УПЦ МП*» (С. 187), «*патріарха Варфоломея*» (С. 219) і «*патріарха Варфоломія*» (С. 220) тощо.

7. Доцільним було б оформити *список використаних джерел* відповідно до усталених вимог: в алфавітному порядку (за прізвищами перших авторів або назвами документів) та з виокремленням двох основних рубрик – «Джерела» і «Література». Така структура сприяла б кращій систематизації бібліографічного апарату й полегшила б сприйняття наукового апарату дослідження.

Наголосимо, що висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і жодним чином не применшують загальну позитивну оцінку опонованої кандидатської дисертації.

На підставі ґрунтовного ознайомлення з дисертаційною роботою та науковими публікаціями її автора вважаємо, що дисертація **Хоміцького Василя Романовича «Інституалізація УПЦ КП в Україні (1990-ті – 2018 рр.)»**, подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за

спеціальністю 07.00.01 – історія України, є актуальним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному ідейно-теоретичному та методологічному рівнях. Робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами від 12.07.2019), вимогам Порядку присудження та позбавлення наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року, а також паспортів спеціальності 07.00.01 – історія України. За змістом і оформленням дисертація відповідає чинним вимогам, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Опонент:

кандидат історичних наук,
асистент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

І. В. Луцан

